

son framställs som en nyckelperson, som både kunde hantverket och hade god känsla för form, nytta och marknad. Drejarna var dessutom ovanligt många på fabriken, vilket Rehnberg förstår som orsaken till att konstkeramiken aldrig tilläts dominera.

Traditionella former tycks alltid ha bildat utgångspunkt för Höganäs Keramik. Old Höganäs och Gammalt Höganäs är kanske de mest kända exemplen, som dessutom formgavs under en period då modern design var liktydigt med form som snarare än bakåt, till historiens formförråd, pekade framåt och till den funktion som varan var ämnad för. En hastig titt på dagens sortiment från Höganäs ger liknande signaler, men nu till det moderna 1950-talets asymmetrier och klara färger.

I sortimentet återfinns dessutom muggen som Marie Rehnberg beskriver som företagets numera starkaste varugrupp. Ann Jansson gjorde den första i början av 1970-talet, Höganäs 7. Den skulle följas av en rad andra muggar för kaffe och te. Muggen framstår som tämligen signifikativ för Höganäs keramik: god och lokalt förankrad form med näsa för det kommersiellt gångbara. Det har räckt ganska långt, vilket framgår av denna välskrivna och rikligt illustrerade företagshistorik.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Grundtvig – Nyckeln till det danska? Hanne Sanders & Ole Vind (red.). Makadam Förlag, Göteborg & Stockholm 2003. 303 s. ISBN 91-7061-000-2.

Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet startade 1998. Det utgör ett nätverk av forskare med intresse för Danmark. Centret har börjat att anordna dansk-svenska konferenser där danska och svenska forskare träffas i Skåne. Den första konferensen ägde rum 2001 och handlade om den danske prästen, författaren och skolmannen N. F. S. Grundtvig (1783–1872), och den resulterade i den här anmälda antologin. Redaktörer är historikern Hanne Sanders och idéhistorikern och folkhögskoleläraren Ole Vind. Författarna i boken utgörs av etnologer, historiker, idéhistoriker, pedagoger och teologer från Danmark och Sverige.

En grundläggande utgångspunkt i boken gäller hur viktig Grundtvig är för förståelsen av det danska. En frågeställning avser om han var så modern och demokratisk som man gärna har uppfattat honom i tidigare debatt. Boken anför en del frågetecken inför detta. Grundtvig röstade t.ex. emot den danska grundlagen 1849, vilken

markerade slutet på enväldet i Danmark och innebar införandet av folkstyre. Han uppfattade denna lag som odansk och ofolklig. Samtidigt blev han en viktig inspiratör till dansk nationalism som växte sig allt starkare efter enväldets fall.

En annan fråga gäller om Grundtvig verkligen var så dansk som han blivit uppfattad. I stället pekar författare i boken på att han byggde vidare på tyska idéer. Hans tankar om det folkliga hade rötter i Tyskland. I sin betoning av det folkliga framhöll Grundtvig allmogen, särskilt bönderna, som folkets kärna. Den danska folkligheten blev utformad i anslutning till böndernas livsform.

Grundtvig medverkade till att folkkyrkan blev en del av det danska nationalbygget på 1800-talet, vilket avviker från förhållandet i Sverige. Han gav inspiration till en väckelse där det nationella, det folkliga och det kyrkliga var nära lierade med varandra. Detta har medverkat till att prägla dansk mentalitet och livsstil.

Grundtvig gav nytt liv till den danska kyrkan genom att betona den levande församlingen. Denna sjöng psalmer varav ett stort antal var författade av honom själv. Dessa psalmer genomsyras av en ljus och optimistisk ton. "Den glada kristendomen" blev dominerande i motsättning till pietismen med en mörkare syn på det världsliga livet. Folket anses av Grundtvig utgöra ett aktivt subjekt som utgör grunden i kyrkan. Det blev plats för olika andliga riktningar, och därför fick frikyrkorna i Danmark inte någon utbredning till skillnad från i Sverige. Grundtvig var även en brobyggare i förhållande till katolicismen, som i Danmark fick en speciell folklig prägel.

Folkhögskolorna som Grundtvig var inspiratör till, har spelat en stor roll för samhällsutvecklingen i Danmark. Utbildningen vid dessa högsolor skulle enligt lärofadern leda till att människorna skulle ta eget ansvar utan att utsättas för yttre tvång. De var "skolor för livet".

Det har förekommit en omfattande Grundtvigforskning efter andra världskriget. Ett Center for Grundtvigstudier har inrättats i Århus. I dagens danska politik har Grundtvig emellertid också fått ett negativt drag genom att hans nationalistiska danskhetstankegångar har anammats av det främlingsfientliga Dansk Folkeparti.

Den här anmälda boken ger inblickar i aktuell tvärvetenskaplig forskning som tar fasta på Grundtvigs insatser och hans betydelse fram till idag inom dansk historia. Det framkommer att hans tankar fortfarande spelar en viktig roll i danskt kyrko- och samhällsliv. Antologin ger en mångfacetterad bild av Grundtvig och hans bety-

delse. Den kan rekommenderas till läsning av alla dem som vill få en större förståelse för dansk nationalism, mentalitet, kyrkoliv och folklig bildning.

Anders Gustavsson, Oslo

Rolf Wohlin: *Rum tar tid*. Arkitektur Förlag, Stockholm 2002. 289 s., ill. ISBN 91-86050-60-5.

”Vinnet har välvit om i gommen som är kryptan under skalldomen. Hjässhöjden i Brunelleschis Domkuppel, som i denna riktning av gatan täcker hela perspektivet, är nittio meter. Den här kranieella överensstämmelsen blir ett led i mitt rumsliga förhållande till Florens.” Jag kan se konstnären, filmaren och poeten Rolf Wohlin framför mig. Behagfullt lutad mot en nött bardisk, i skuggan av Il Duomo, tuggande på en oliv med ett tankfullt uttryck i ansiktet och ett glas chianti balanserande i handen.

Wohlins skrivna och fotograferade alster från flera decennier har nu samlats i en vackert formgiven volym, utgiven på Arkitektur Förlag. I sökandet efter upplevelsen av det fulländande rummet får vi följa med Wohlin kors och tvärs genom Frankrike, Spanien och Italien. Arkitekturhistoriens mest kanoniserade byggnadsverk samsas med de mer förbigångna. Likt en egensinnig, konsthistoriskt bevandrad upptäcktsresande har han följt spåren efter framför allt gotikens och barockens stil-epoker, men gör även nedslag i det sena 1800-talets art nouveau och den tidiga modernismen. Den akademiska tvångströjan har Wohlin aldrig burit, vilket vittnar om en frihetsälskande vagabond och poet. Det framgår snart att han i själva verket navigerar efter en logik präglad av hans ekologiska livssyn, som förvisso fordrar ett systematiskt tillvägagångssätt i linje med ett traditionellt forskningsuppdrag. Slumpen har inte fört honom till dessa välbekanta metropoler och bortglömda bergsbyar – det är en klassisk bildningsresa med de mest storslagna av Guds boningshus som tema.

Reseberättelsen vi får ta del av är tämligen svårtillgänglig, om än tillbakalutad, och består av förtätade mångbottnade essäer och impressionistiskt kompo-

nerade fotografier. Hans betraktelser rymmer, utöver den renodlade arkitekturanalysen, inslag av filosofi, psykologi, religion, historia, litteratur och inte minst mat och vin. Att försöka sätta etikett på Rolf Wohlin och hans rumsliga studier, vilka närmast utgör en konst i sig, är helt omöjligt och förmodligen inte ens önskvärt. Uppenbart är i alla fall att han kräver en motprestation av sin publik och att texterna uppmanar till flera långsamma läsningar. Ibland är de hisnande, intellektuella turerna fullständigt obegripliga för att plötsligt hejdas av en uppfriskande klar tanke eller en humoristisk krumelur. Språket och formen tenderar att ta kommando över innehållet – vilket möjligen motsvarar författarens intention. Trots att essäerna är sprängfyllda med lärdom och sinnesintryck får man känslan av att Wohlins egentliga upptäcktsfärd går genom språket i strävan efter att ”verbalt försöka närma [sig] något utomspråkligt”. Ord som uggenhet, oscillera och konkylie både förgyller och försvårar texten. De fantasieggande och rikligt använda metaforerna kommer framförallt från den naturvetenskapliga sfären, vilket förkroppsligar de byggda konstruktionerna. Hans suggestiva fotografier harmonierar stilmässigt med essäerna, men saknar en naturlig förbindelse med den löpande texten.

Jag föreställer mig att Wohlin i sin packning, förutom ett par klädombyten, några filmrullar och en tummad kartbok, har lagt ner Steen Eiler Rasmussens *Om at opleve arkitektur* (1959) och på senare tid Olle Svedbergs *Europas arkitektur före 1800* (2000). Syfte, metod och resultat kan te sig mycket olika. Gemensamt för dessa författare är dock vetgirigheten, en livslång fascination för rummet och övertygelsen att byggnadskonst ska upplevas utanför boksidorna eller föreläsningssalens halvdunkel. Den danske arkitekturprofessorn Rasmussen har inspirerat flera generationer av konst- och arkitekturstudenter att närma sig arkitekturen genom att se, känna, höra och lukta. Lundaprofessorn Svedbergs arkitekturhistoriska gärning präglas av samma synsätt och ligger nära den djuplodande essäistiken. ”Vin och rum är kvintessenser – omöjliga att läsa sig till”, skriver Wohlin som återuppväcker min lust att bli resande i språk och rum.

Anna Ingemark, Linköping